

РОЗДІЛ 8
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.1

**ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ ВІДМЕЖУВАННЯ ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ,
ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВОДНІ РЕСУРСИ, ВІД АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

**MAIN ORIENTEERS OF SEPARATING OF CRIMES FROM ADMINISTRATIVE OFFENSES
IN THE FIELD OF WATER RESOURCES PROTECTION**

Берднік І.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівського національного технологічного університету*

У статті проводиться відмежування злочинів, що зазіхають на водні ресурси, від адміністративних правопорушень. Здійснюється аналіз складів злочинів, що зазіхають на водні ресурси, та складів адміністративних правопорушень, що зазіхають на водні ресурси. Співвідношення положень Кримінального кодексу, що передбачають відповідальність за злочинні зазіхання на водні ресурси, та відповідних положень Кодексу України про адміністративні правопорушення здійснюється за об'єктивними і суб'єктивними ознаками складів злочинів.

Ключові слова: злочин, адміністративне правопорушення, вода, водні ресурси, природний об'єкт, кримінально-правова охорона.

В статье проводится отграничение преступлений, посягающих на водные ресурсы, от административных правонарушений. Осуществляется анализ составов преступлений, посягающих на водные ресурсы, и составов административных правонарушений, посягающих на водные ресурсы. Соотношение положений Уголовного кодекса, предусматривающих ответственность за преступные посягательства на водные ресурсы, и соответствующих положений Кодекса Украины об административных правонарушениях осуществляется по объективным и субъективным признакам составов преступлений.

Ключевые слова: преступление, административное правонарушение, вода, водные ресурсы, природный объект, уголовно-правовая охрана.

The author have studied the problem of separating administrative offenses from crimes in the area of water resources protection on the basis of existing in modern legal science criteria such as the composition and socially dangerous of acts. The correct solution of the question of delimitation of crimes from other offenses is essential for compliance with both general and sectoral principles of law. The separating of administrative offenses from crimes should be based on the basic criteria: subjective side; a subject who committed the offense; material (public danger); and auxiliary criteria: the criterion of punishment; procedural; range of persons (bodies) authorized to consider such cases.

Key words: crime, administrative offenses, water, water resources, natural object, criminal law protection.

Постановка проблеми. Одним з найголовніших правових засобів гарантування реалізації положень законодавства з охорони навколишнього природного середовища та дотримання екологічних прав громадян, підтримання відповідного рівня екологічного правопорядку є юридична відповідальність за екологічні правопорушення, зокрема, у сфері використання та охорони водних ресурсів. Умовою застосування такої відповідальності є вчинення правопорушення, яке зазіхає на визначену систему суспільних благ та цінностей, зокрема і на різноманіття водних об'єктів.

Стан опрацювання. Проблеми відмежування злочинів, що зазіхають на водні ресурси, від адміністративних правопорушень були предметом дослідження в роботах таких вчених, як П.С. Берзін, С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, В.К. Матвійчук, В.М. Присяжний.

Метою цієї статті є визначення основних орієнтирів відмежування деяких злочинів, що зазіхають на водні ресурси, від адміністративних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Логічно, що необхідність розмежування злочинів та адміністративних правопорушень в законодавстві, об'єктом зазіхання яких є довкілля, виявляється постійно. Розгляд різноманітних джерел, які торкаються цієї проблеми, підтвердив, що ані наука, ані судова практика не дає чітких рекомендацій з цього питання. Немає таких загальних вказівок і в чинному законодавстві. Таке явище негативно позначається на охороні, раціональному використанні, відтворенні та оздоровленні природних об'єктів, а також на неухильному дотриманні законності у разі застосування адміністративного і кримінального законодавства та інших нормативних актів. Значна частина кримінально-правових норм

природоохоронного спрямування аналогічна з адміністративно-правовими, тому трапляється їх пряме зіткнення, що доводить актуальність проблеми остаточного розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері раціонального природокористування.

Під час розкриття особливостей правового розмежування окремих видів відповідальності за правопорушення, об'єктом зазіхання яких є водні ресурси, слід звернути увагу на положення ст. 110 Водного кодексу України, яка містить перелік визначених правопорушень. До них, окрім інших, належать такі: самовільне захоплення водних об'єктів; забруднення та засмічення вод; порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду; руйнування русел річок, струмків та водотоків або порушення природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій; введення в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без очисних споруд чи пристроїв належної потужності; недотримання умов дозволу або порушення правил спеціального водокористування; самовільне проведення гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин); порушення правил ведення державного обліку вод або перекручення чи внесення недостовірних даних у документи державної статистичної звітності; пошкодження водогосподарських та гідрометричних споруд і пристроїв, порушення правил експлуатації та встановлених режимів їх роботи; незаконне створення систем скидання зворотних вод у водні об'єкти, міську каналізаційну мережу або зливну каналізацію та несанкці-

оноване скидання зворотних вод; використання земель водного фонду не за призначенням; неповідомлення (приховування) відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах; відмова від надання (приховування) проектної документації та висновків щодо якості проектів підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод, а також актів і висновків комісій, які приймали об'єкт в експлуатацію; порушення правил охорони внутрішніх морських вод та територіального моря від забруднення та засмічення [1].

Більшість ознак названих правопорушень охоплюється відповідними ознаками складів злочинів та адміністративних правопорушень, що зазіхають на водні ресурси. Водночас низка злочинів невеликої тяжкості (до яких належать злочини проти довкілля) та адміністративних правопорушень за своїм змістом є доволі схожими, а в окремих випадках спостерігається ідентичність назв норм, які регулюють відповідальність за те чи інше правопорушення. Дослідження положень адміністративного та кримінального закону показало, що діяння, які зазіхають на окремі елементи довкілля, є найчисельнішою за схожістю групою норм. Зауважимо, що з огляду на вищевикладене на практиці досить дискусійною є проблема відмежування екологічних злочинів та адміністративних правопорушень. Маємо необхідність звернутися до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» № 17 від 10 грудня 2004 року, в якій суд зазначив: «Оскільки більшість статей, якими передбачено відповідальність за злочини й адміністративні правопорушення проти довкілля, є бланкетними, судам слід ретельно з'ясувати, яким саме законодавством регулюються правовідносини, пов'язані з використанням та охороною відповідного природного ресурсу (землі, надр, вод, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу тощо)» [2]. З огляду на це проведемо детальний порівняльний аналіз наявних у законодавстві норм, які містять заходи юридичної відповідальності за вчинення того чи іншого правопорушення у сфері водних ресурсів.

Ми визначили, що причиною законодавчої комплікації є подібність об'єктивних ознак досліджуваних злочинів і адміністративних правопорушень, а саме: порушення правил рибальства, полювання, заготівлі деревини, розробки надр, збереження чистоти водних басейнів тощо. Вирішення цього питання дещо спрощується, коли фактори, що впливають на ступінь суспільної небезпечності правопорушень, враховуються законодавцем безпосередньо в диспозиціях кримінально-правових норм.

Достатньо ґрунтовний опис відмежувальних ознак злочинів проти навколишнього природного середовища від аналогічних адміністративно-правових деліктів дає В.К. Матвійчук. Так, дослідник акцентує, що під час порівняння статей Кримінального кодексу України (далі – КК України), які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля, і відповідних статей Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) очевидним є вирішення проблеми відмінностей правопорушень, до яких належать такі: 1) суспільна небезпечність; 2) кримінальна (адміністративна) протиправність; 3) винність; 4) караність (адміністративне стягнення); 5) вчинення суб'єктом злочину (вчинення суб'єктом адміністративно-правового діяння). Однак вирішити питання про відмежування складів злочинів проти навколишнього природного середовища від аналогічних адміністративно-правових деліктів неможливо лише на основі загальних відмежувальних ознак, адже вирішення проблеми відмежування складів злочинів від аналогічних адміністративних правопорушень можливе лише шляхом пошуку конкретних відмежувальних ознак [3, с. 241–242].

Зауважимо, що Розділ VIII «Злочини проти довкілля» КК України та Глава 7 «Адміністративні правопорушення

у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» КУпАП об'єднують статті, що покликані регулювати встановлений порядок використання, охорони та відтворення окремих компонентів навколишнього природного середовища (окремих видів природних ресурсів). Але ґрунтовний аналіз змісту кожної із норм, закріплених у цих статтях, показує, що більшість із них прямо чи опосередковано стосується саме водних природних ресурсів. Це можна прослідкувати на таких прикладах: предметом зазіхання ст. 239 КК «Забруднення або псування земель» є землі будь-якого цільового призначення, водночас Земельний кодекс України до земель відносить «усі землі в межах території України, в тому числі *острови та землі, зайняті водними об'єктами* <...>»; ст. 240 «Порушення правил охорони або використання надр» регулює відносини щодо надр та корисних копалин, Кодекс України про надра надрами називає частину земної кори, що розташована під поверхнею суші та *дном водоймищ* і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння, а в Переліку корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827, як корисні копалини також зазначаються *підземні води (мінеральні (лікувальні, лікувально-столові, природні столові), питні (для централізованого та нецентралізованого водопостачання), промислові, технічні, теплоенергетичні), поверхневі води (ропа (лікувальна, промислова))*; предметом зазіхання ст. 248 КК «Незаконне полювання» є дикі звірі та птахи, які охороняються законом і можуть бути об'єктами полювання, Закон України «Про тваринний світ» до диких тварин відносить хордових, зокрема, хребетних (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, *риби* та інші) і безхребетних (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі. Тому для вивчення питання виокремлення орієнтирів відмежування злочинів, які зазіхають на водні природні ресурси та об'єкти, від аналогічних адміністративно-правових деліктів слід детально проаналізувати склади злочинів, передбачених Розділом VIII КК України.

Під час зіставлення ст. 239 КК та ст. 52 КУпАП слід враховувати такий фактор: суспільна небезпечність діяння, передбаченого ч. 1 ст. 239 КК, полягає у тому, що ці дії завдають шкоду навколишньому природному середовищу, зокрема земельним ресурсам держави і, крім того, можуть негативно впливати на життя та здоров'я людей. Якщо ж такі дії не створюють небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, вони можуть бути кваліфіковані за ст. 52 КУпАП «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель».

Проведемо розмежування злочину, передбаченого ст. 239-2 КК та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 53-4 КУпАП. Кримінальна відповідальність за злочин, який передбачено ч. 1 ст. 239-2 КК «Незаконне заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах» настає, коли такі дії полягають в незаконному заволодінні, тобто без отриманого від спеціально уповноваженого органу влади дозволу, поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду обсягом понад десять кубічних метрів. За самі дії, вчинені в обсязі, меншому, ніж десять кубічних метрів, може наставати адміністративна відповідальність за ст. 53-4 КУпАП «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель».

Як вбачається в аналізі диспозицій цих статей, єдиною відмежувальною ознакою є об'єктивна ознака «в особливо великих розмірах». Згідно з роз'ясненням Пленуму Верховного Суду України, даному у п. 5 постанови «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля», істотна шкода – це не тільки кількісна та

вартісні критерії, а й інші обставини, що мають значення для вирішення цього питання. Це визначення не містить чітких критеріїв, крім того, таке нечітке тлумачення поняття «істотна шкода» дає можливість визнати будь-яку шкоду істотною без пояснення, чому вона визначена такою. Тому в цьому разі істотну шкоду можна трансформувати у кількісний критерій – поняття «у особливо великих розмірах». Саме ця обов'язкова ознака дозволяє розмежувати злочин, передбачений ст. 239-2 КК України, від адміністративного правопорушення.

Водночас у назві ст. 53-4 КУпАП та її диспозиції як рівнозначні вживаються поняття «грунтовий покрив» та «поверхневий шар», тоді як у ст. 239-2 КК законодавець використовує термін «грунтовий» як уточнюючий стосовно терміна «поверхневий». Пояснення цього полягає в такому: відповідно до положень законодавства ґрунт – це верхній шар землі, до якого, крім іншого, належить морське, річкове та інше дно. Отже, ґрунтовий шар може бути як на суші, так і під водою (дно), він характеризується основною особливістю – родючістю (здатністю задовольнити потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту). Ознака «поверхневий» вказує на те, що предмет злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України, перебуваючи в складі земної кори, може перебувати тільки на межі твердої оболонки Землі з іншими середовищами. Отже, землі водного фонду за цією ознакою можна поділити на ті, що межують із водою, тобто є дном та безпосередньо покриті водою, і ті, що межують з повітрям, тобто прилегли до водоєм. Такий розподіл землі водного фонду можна розуміти як певне нероздільне співвідношення землі з водним фондом. Землі водного фонду самі собою (без водного об'єкта) існувати не можуть, вони будуть такими тільки за умови певної причетності до водних об'єктів, тому можна стверджувати, що поверхневий (грунтовий) шар земель водного фонду невіддільний від водних об'єктів.

Певні труднощі виникають під час розмежування злочинів, передбачених ст. 239-1, 239-2 КК та ст. 53-3, 53-4 КУпАП. Так, у ст. 239-1 КК передбачено відповідальність за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, яке за видом злочинної дії аналогічне зі ст. 239-2 КК України. Сьогодні більшість вчених схиляються до думки, яка зазначається у коментарях до КК України, що фактично незаконне заволодіння ґрунтовим покривом треба розуміти як зняття та перенесення родючого шару ґрунту земельної ділянки, вчинене всупереч встановленому порядку. Схожа норма міститься у ст. 53-3 КУпАП, де окремо передбачена відповідальність за зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу, а також невиконання умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту. На перший погляд, законодавець відокремив у КК та КУпАП поняття «зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу» та «незаконне заволодіння ґрунтовим покривом поверхневим шаром земель», але залишається відкритим питання, які дії передбачає ст. 239-2 КК та ст. 53-4 КУпАП, якщо зняття та перенесення передбачені відповідно ст. 239-1 КК та ст. 53-3 КУпАП.

Під час порівняння ст. 240 КК та ст.ст. 57, 58 КУпАП зауважимо, що з огляду на те, що предметом цього злочину визначаються надра і корисні копалини загальнодержавного значення у природному стані, тобто природні мінеральні утворення органічного та неорганічного походження, що перебувають у надрах, на поверхні землі, у джерелах вод і газів та на дні водоймищ, які за кількістю, якістю та умовами залягання є придатними для промислового використання, існує необхідність дослідження визначеної норми в рамках нашої роботи. Існує також погляд на предмет цього злочину, який полягає у тому, що до нього належать

корисні копалини, порожні породи, рідкісні мінералогічні, палеонтологічні утворення, підземні води, а також ділянки такого простору, які є природними та техногенними порожнинами, ділянки, що використовуються з метою чи без мети видобування корисних копалин або зовсім не використовуються, а також родовища корисних копалин, що розташовані на поверхні землі [4, с. 8]. Це підтверджує необхідність детального дослідження вказаної норми.

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 240 КК «Порушення правил охорони або використання надр», встановлює кримінальну відповідальність за порушення встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля. Порушення встановлених правил охорони та використання надр полягає у діях осіб, які здійснюють користування надрами на законних підставах, проте допускають порушення термінів користування, місця, розміру й виду користування надрами та інших умов і правил, що забезпечують безпеку людей і надр.

Якщо у КК України згадується узагальнююче поняття «порушення правил охорони надр», то КУпАП у ст. 57 за аналогічної назви правової норми дає розширений перелік правопорушень, які тягнуть за собою адміністративну відповідальність: самовільна забудова площ залягання корисних копалин, невиконання правил охорони надр і вимог щодо охорони довкілля, знищення або пошкодження спостережних режимних свердловин підземних вод (такі спеціальні спостережні режимні свердловини мають обов'язково встановлюватися підприємствами, установами, організаціями для охорони підземних вод під час користування надрами); вибіркова виробка багатих ділянок родовищ; невиконання вимог щодо приведення гірничих виробок і бурових свердловин, які ліквідуються або консервуються, в стан, що забезпечує безпеку населення; порушення особливих умов спеціального дозволу на користування надрами. Перелічені діяння прямо кореспондують положенням ст. 56 Кодексу України про надра, яка до основних вимог в галузі охорони надр відносить такі: забезпечення повного і комплексного геологічного вивчення надр; дотримання встановленого законодавством порядку надання надр у користування і недопущення самовільного користування надрами; раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів; недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, на збереження запасів корисних копалин, гірничих виробок і свердловин, що експлуатуються чи законсервовані, а також на збереження підземних споруд; охорона родовищ корисних копалин від затоплення, обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ або ускладнюють їх розробку; запобігання необґрунтованій та самовільній забудові площ залягання корисних копалин і дотримання встановленого законодавством порядку використання цих площ для інших цілей; запобігання забрудненню надр у разі підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод; дотримання інших вимог, передбачених законодавством про охорону навколишнього природного середовища.

Що стосується порушення правил і вимог проведення робіт з геологічного вивчення надр, то таке діяння підлягає кваліфікації за ст. 58 КУпАП.

Об'єктивну сторону ч. 2 ст. 240 КК складають порушення встановлених правил використання надр і незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення. Тому для розмежування доцільно звернути увагу на сукупність таких обставин, як вид корисних копалин та факт створення таким діянням небезпеки для життя, здоров'я чи довкілля. Адміністративна відповідальність передбачена за незаконне видобування корисних копалин місцевого значення, а за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення передбачена кримінальна відповідальність.

За змістом збігаються також норми ст. 239-2 КК України, яка передбачає незаконне заволодіння в межах земель водного фонду поверхневим (грунтовим) шаром в особливо великих розмірах та згаданої вище ст. 57 КУпАП. Об'єктивна сторона цього злочину встановлює кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння (без отримання від уповноваженого органу влади спеціального дозволу) поверхневим (грунтовим) шаром земель водного фонду в обсязі, більшому, ніж десять кубічних метрів під час проведення будівельних, днопоглиблювальних робіт, видобування піску і гравію, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій, здійснення зазначених та інших робіт у місцях, де це прямо заборонено чинним законодавством, та якщо зазначені дії було вчинено без відповідного дозволу. Тому фактично ця стаття включає незаконний видобуток корисних копалин у межах земель водного фонду.

Значні розбіжності мають склади злочину, передбаченого ст. 242 КК і адміністративно-правового делікту, передбаченого ст. 59 КУпАП. Суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 242 КК «Порушення правил охорони вод», полягає в тому, що він зазіхає на водні об'єкти, які складають основу всього живого на землі, шляхом їх забруднення, зміни властивостей або виснаження, що створює реальну небезпеку для життя та здоров'я людей, а також для довкілля. Порушення правил охорони вод полягає у дії або бездіяльності щодо невиконання вимог спеціальних нормативно-правових актів з питань екологічної безпеки, які регулюють питання охорони вод, зокрема Водного кодексу України, ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», ЗУ «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення». Розмежування такого злочину та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 242 КК, відбувається за такими ознаками: створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля; загибель або захворювання людей, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки, тоді як конструкція складу адміністративного правопорушення охоплюється тільки категоріями «забруднення вод» і «засмічення вод» без вказівки на імовірні наслідки таких діянь.

Зазначимо також, що ч. 1 ст. 59 КУпАП співвідноситься із ч. 1 ст. 242 КК як частина і ціле. Хоча обидва склади правопорушень, передбачені згаданими приписами, є матеріальними, можливість настання, крім проміжних, ще і кінцевих наслідків для складу злочину характеризує таку кримінально-правову норму як норму про ціле у питанні конкуренції названих норм. Подолання такого співвідношення норм полягає у перевазі у разі застосування норми про ціле над нормою про частину.

Однак названі критерії відмежування є досить умовними і не можуть вважатися остаточними, адже і КК України, і КУпАП встановлюють відповідальність за діяння, які зумовлюють забруднення вод. У КК України обов'язковою ознакою складу злочину, закріпленого у ч. 1 ст. 242, названо створення небезпеки для життя, здоров'я чи для довкілля. Але саме забруднення автоматично створює реальну небезпеку заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людини і є реальною шкодою довкіллю. Тому зазначена законодавча колізія залишається відкритою та потребує законодавчого роз'яснення.

Злочин, передбачений ст. 243 КК, та адміністративне правопорушення, описане у ст. 59-1 КУпАП, мають значні відмінності. Так, для злочину властиве ширше коло предметів злочину (додатково води виключної (морської) економічної зони України). Це стосується також і місця вчинення злочину (для злочину додатково таким є відкрите море), а також засобів і наслідків, перерахованих у диспозиціях ч.ч. 1–3 ст. 243 КК. Що стосується способів вчинення адміністративного правопорушення, то спостерігається можливість як забруднення, так і засмічення те-

риторіальних і внутрішніх морських вод шляхом скидів із суден, здійснених без дозволу спеціально уповноважених на те державних органів або з порушенням встановлених правил. Порівнюючи ці норми, ми встановили, що вони співвідносяться як загальна та спеціальна, де спеціальний характер має саме кримінально-правова норма внаслідок вказівки на засоби вчинення злочину, якими є матеріали чи речовини, шкідливі для життя чи здоров'я людей, відходи. Тому під час кваліфікації вчиненого необхідно детально зіставити ознаки фактично вчиненого діяння з ознаками, переліченими у диспозиціях досліджуваних норм.

Аналіз ст. 244 КК «Порушення законодавства про континентальний шельф України» показує, що вона не має аналогів в адміністративному законодавстві.

Відмежування ст. 245 КК, ст. 77 та ст. 77-1 КУпАП можливе з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних ознак визначених правопорушень. Так, для злочину чітко визначено предмет, а саме лісові масиви, зелені насадження навколо населених пунктів, уздовж залізниць або інші такі насадження (такі, що безпосередньо взаємозв'язані з водними об'єктами); об'єктивна сторона – активний вольовий акт, тобто дія, певний спосіб вчинення злочину (шляхом підпалу, в інший небезпечний спосіб); місце вчинення злочину – саме територія лісового масиву, вздовж залізниць, навколо населених пунктів; наслідки – загибель людей, масова загибель тварин, інші тяжкі наслідки. Для конструкції ст. 77 КУпАП законотворець використав тільки вказівку на спосіб вчинення – необережне поводження з вогнем, звужив категорії «місце вчинення правопорушення», охопивши нею тільки ліси, і «наслідки», зазначивши, що до них належить виникнення лісової пожежі або поширення її на значній площі, але не розкрив поняття «порушення вимог пожежної безпеки». Однак КУпАП містить також ст. 77-1, яка, доповнюючи попередню, складає конкуренцію названій ст. 245 КК. Її положення розширюють предмет зазіхання стернями, луками, пасовищами, ділянками із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинністю або її залишками та опалим листям на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонах у населених пунктах, рослинністю в межах території та об'єктів природно-заповідного фонду. Також її положення закріплюють спосіб вчинення правопорушення – випалювання, тобто свідомий активний вольовий акт особи, вказують на незаконність такого випалювання без дозволу органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища або з порушенням умов такого дозволу. Отже, діяння, передбачені ст. 77 та ст. 77-1 КУпАП, відрізняються від складу злочину, який міститься у ст. 245 КК саме за об'єктивними ознаками цих діянь.

Істотно відрізняються за об'єктивними ознаками злочин, передбачений ст. 249 КК, і адміністративно-правовий делікт, передбачений ст. 85 КУпАП. Так, злочин різниться предметом (детальніший перелік предметів зазіхання), способом (масове знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу), суб'єктом (особою, раніше судимою за такий злочин). Відповідальність за злочин, передбачений ст. 249 КК, настає лише за умови, коли діями винної особи завдано істотну шкоду. На те, що шкода є істотною, може вказувати таке: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено. Якщо внаслідок вчинених дій істотна шкода не настала, винна особа, за наявності для того підстав, може нести адміністративну відповідальність за ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КУпАП.

Необхідно зазначити, що для ст. 250 КК «Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів» у КУпАП немає аналогів. Водночас наявна судово-практика розгляду кримінальних проваджень цієї категорії показує,

що шкода під час проведення вибухових робіт завдається не лише рибним запасам, але й диким водним тваринам, тому ст. 250 КК можна зіставити із ч. 4 ст. 85 КУпАП, яка передбачає відповідальність за грубе порушення правил рибальства (рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму, вибухових або отруйних речовин, інших заборонених знарядь лову тощо). Розмежування складів злочину і правопорушення слід проводити за такою ознакою, як спрямованість діяння, тобто кінцева мета, яку має винна особа: якщо умисел спрямовувався на здійснення певних вибухових робіт, які потягли за собою порушення правил охорони рибних запасів (тобто ставлення винного до наслідків у формі непрямого умислу або необережності), діяння потребує кваліфікації за ст. 250 КК, а в разі ж здійснення таких вибухових заходів з метою видобутку риби або інших водних тварин діяння кваліфікується як адміністративний делікт.

Висновки. З огляду на зазначене вище співвідношення положень КК, що передбачають відповідальність за злочинні зазіхання на водні ресурси, та відповідних положень КУпАП слід зробити такі висновки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр/para123#n23> (дата звернення: 29.06.2018).
2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / за заг. ред. В.Т. Маляренка. К.: Юрінком Інтер. 2005. С. 340–348.
3. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: монографія. К.: Національна академія управління, 2011. 368 с.
4. Шем'яков О.П. Правове регулювання використання та охорони надр: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2003. 19 с.

УДК 343.911

ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИЧОРНОМОР'І З УРАХУВАННЯМ ЇЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

PREVENTING RECIDIVISM IN THE UKRAINIAN BLACK SEA REGION, TAKING INTO ACCOUNT ITS REGIONAL PECULIARITIES

Бурдега Р.В.,

*аспірант підрозділу аспірантури та докторантури
Одеського державного університету внутрішніх справ*

У статті автором здійснено аналіз поняття запобігання регіональній рецидивній злочинності у Причорноморському регіоні України, виражено його регіональні особливості. Запропоновано заходи запобігання регіональній рецидивній злочинності, структуру та специфіку кількісно-якісних показників.

Ключові слова: рецидивна злочинність, регіональні особливості злочинності, Причорноморський регіон, запобігання злочинності у регіонах.

В статье автором осуществлен анализ понятия предотвращения региональной рецидивной преступности в Причерноморском регионе Украины, выражены его региональные особенности. Предложены меры предотвращения региональной рецидивной преступности, структура и специфика количественно-качественных показателей.

Ключевые слова: рецидивная преступность, региональные особенности преступности, Причерноморский регион, предотвращение преступности в регионах.

In the article the author analyzes the concept of preventing regional recidivism in the Black Sea region of Ukraine, expressing its regional features. Measures to prevent regional recidivism, its structure and the specifics of quantitative and qualitative indicators are proposed.

Key words: recidivist crime, regional features of crime, Black Sea region, prevention of crime in the regions.

Постановка проблеми. Як свідчать дані кримінологічних досліджень, кожний п'ятий рецидивіст вже протягом перших шести місяців після звільнення вчиняє новий злочин, кожний третій – протягом року, близько 60% – протягом двох років, а дві третини – протягом трьох років після звільнення [13, с. 233]. Найрозповсюдженішими злочинами, що вчиняються рецидивістами у Причорноморському регіоні, є тяжкі та особливо тяжкі злочини

(крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, умисні вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганства, незаконне поводження зі зброєю, збут наркотичних засобів тощо). За висновками кримінологів, у нашій країні спостерігається систематичне підвищення професіоналізму й організованості рецидивних угруповань, а злочинна діяльність рецидивістів характеризується витонченістю, приховуванням слідів злочинів. Така злочинна діяльність довго